

Братина Захар Олександрович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0005-8341-3963>

e-mail: bratyna_zahar_polit2023@ukr.net

КОМУНІКАТИВНА ПОЛІТИКА НАТО: БАЗОВІ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ

Резюме

У статті досліджено комунікативну політику Північноатлантичного альянсу (НАТО), умови формування, етапи становлення та ключові принципи діяльності системи стратегічних комунікацій НАТО, яка є невід'ємною та важливою складовою внутрішньої та зовнішньо-політичної діяльності оборонного блоку. Наведено основні визначення терміну стратегічні комунікації та їх складові, поняття гібридна війна тощо. З'ясовано, що відсутність всеохоплюючої комунікативної стратегії щодо координування різних видів діяльності та формування меседжів та наративів під час місії НАТО в Афганістані підштовхнули Альянс до розвитку системи стратегічних комунікацій. Наразі Альянс докладає зусиль для всебічного розвитку комунікативної політики Організації, підвищення рівня поінформованості населення країн-членів НАТО щодо цінностей, цілей, операцій та дій блоку. У статті обґрунтовано вплив російсько-українського конфлікту на усвідомлення НАТО необхідності боротьби з проявами гібридної війни РФ, яку вона веде в Україні, Молдові, Грузії, а також у Центральній Європі. Альянс визнає, що ефективна система стратегічних комунікацій надзвичайно важлива у протидії російській пропаганді.

Ключові слова: стратегічні комунікації, комунікативна політика НАТО, Україна, наратив, російсько-українська війна, російська пропаганда.

Вступ

Глобалізація світового простору, стрімкий розвиток інформаційних технологій та соціальних мереж, безпосередня залученість чи не кожного громадянина до формування нових комунікативних моделей, гібридні протистояння та інформаційно-психологічні операції, підважування міжнародного права та фактична руйнація світового безпекового порядку

внаслідок загарбницьких дій Російської Федерації кидають виклик комунікативній політиці НАТО. Тому метою статті є дослідити основні етапи, систематизувати, дати авторську оцінку формуванню комунікативної політики Північноатлантичного альянсу, дати оцінку її ефективності з огляду на застосування інструментів системи стратегічних комунікацій. Сформувати тло для того, щоб відстежити особливості попереднього етапу комунікативної політики НАТО та зміни у ній через призму російсько-української війни, яка беззаперечно і спонукає до трансформації комунікативної політики Альянсу.

Для підготовки статті автор звернувся до робіт українських та зарубіжних дослідників. А саме: Д. Андерсона, А. Баровської, Т. Блеклі, В. Горбуліна, М. Гребенюк, С. Даниленка, Д. Дубова, П. Корніша, В. Ліпкана, Дж. Ліндлей-Френ, Г. Почепцова, М. Ожевана, Є. Магди, Є. Макаренко, К. Йорка, Д. Мерфі, О. Хорна, К. Х'юза, Г. Яворської та ін.

Методи дослідження

У статті використано інформаційні, статистичні та аналітичні матеріали українських та іноземних аналітичних центрів, публікації у ЗМІ, офіційні медіаресурси НАТО. Завдяки системному методу визначено роль та основні функції системи стратегічних комунікацій Альянсу в контексті захисту національних інтересів країн-учасниць Вашингтонського договору, формуванні комунікативної політики Альянсу. Історичний метод дозволив дослідити ключові етапи формування комунікативної політики та розвитку СтратКому НАТО. Компаративний метод надав можливість порівняти теоретико-методологічні концепції розуміння сутності системи стратегічних комунікацій США та НАТО. Прогностичний метод уможливив визначити загрози та ризики, з якими в короткостроковій перспективі може зіштовхнутися Альянс та його комунікативна політика.

Результати дослідження

Російсько-українська війна стала потужним каталізатором формування та розвитку системи стратегічних комунікацій України. Агресивна інформаційна агресія Російської Федерації в рамках гібридної війни Кремля змусила українське експертне та наукове середовище шукати адекватні інструменти для захисту національних інтересів держави в комунікативній сфері. При цьому Україна перебуває в більш складних умовах, адже є жертвою агресивної політики РФ та вимушена діяти суто демократичними методами, дотримуючись верховенства права, діючи в межах міжнародно визаних норм самозахисту та цінностей західного демократичного суспільства. Водночас Російська Федерація, яка несе цілковиту відповідальність за незаконну, невинуватну і неспровоковану загарбницьку війну проти Української держави, підриваючи євроатлантичну і світову безпеку, знищуючи саму

безпекову архітектуру, що сформувалася після Другої світової війни, а також підважуючи відповідні міжнародні інституції, як то Організацію Об'єднаних Націй (ООН), Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) та, звичайно, Північноатлантичний альянс (НАТО), абсолютно не обмежена у своїх деструктивних діях, та широко використовує дезінформацію, пропаганду, маніпуляцію фактами для дестабілізації світової спільноти.

За таких умов природним є процес внутрішньої трансформації Організації Північноатлантичного договору, і насамперед в частині стратегічних комунікацій оборонного блоку. Для України ж, яка лише в 2014 році почала впровадження в практику інформаційної роботи державних органів концепцію стратегічних комунікацій, досвід країн-членів Альянсу у цій сфері є визначальним. Тим більше, що Українська держава, навіть за умови збройного протистояння Російській Федерації, продовжує реалізацію стратегічного курсу на набуття повноправного членства в НАТО. Зокрема, у 2021 році Президентом України В. Зеленським підписано Указ № 348/2021 «Про Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року», яка покликана «налагодити системну інформаційну взаємодію між державними органами та українськими громадянами задля донесення до кожного українця змісту та практичної цінності членства України в Альянсі, необхідності впровадження відповідних реформ та їхнього зв'язку з євроатлантичною інтеграцією нашої країни» [1].

Також розвиток системи стратегічних комунікацій включено до «Стратегії інформаційної безпеки України», затвердженої рішенням Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) 15 жовтня 2021 року. У документі дано таке визначення терміну «стратегічні комунікації» — «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави — публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [2].

Слід зауважити, що процес визначення «приємного для усіх» терміну «стратегічні комунікації», незважаючи на численні європейські та американські дослідження на цю тематику, все ще не завершено. Серед експертів продовжуються дискусії щодо єдиного та цілісного розуміння, що таке «стратегічні комунікації», як вони повинні реалізовуватися та що є їх результатом. Ще в 2011 році автори доповіді «Стратегічні комунікації та національна стратегія» П. Корніш, Дж. Ліндлей-Френч та К. Йорк констатували, що ані досвід складних міждержавних конфліктів, ані фундаментальні політичні та соціальні зміни ролі та місця держав, ані стрімке зростання соціальних медіа та мобільних технологій не зупинили

абстрактні дебати з приводу визначень та організаційних структур у царині стратегічних комунікацій.

Своєю чергою Д.Дубов, торкаючись сфери дослідження стратегічних комунікацій та їх спроб інституалізації, пропонує звернутися до найбільш цікавого та цілісного в цьому питанні досвіду США, «які подолали (та продовжують долати) складний шлях щодо розуміння важливості стратегічних комунікацій, однак, вочевидь, чи не найближче з усіх держав наблизилися до їх ефективного практичного застосування». Він нагадує, що поняття «стратегічні комунікації» у американській військовій думці та практиці пройшло довгий період осмислення і по-різному визначалося на різних етапах. До прикладу, ще в дослідницьких документах US Army College 1966 року зустрічаються згадки про поняття «стратегічні комунікації». Втім, термін більше пов'язувався з дослідженням масштабних воєнних конфліктів, в тому числі — потечійних ядерних.

Водночас можемо говорити, що системний підхід американської влади та Збройних сил США до вивчення проблематики, формування та застосування стратегічних комунікацій формально започатковано у період 2002—2004 рр. І в цьому процесі важливу роль, як зазначає Д.Дубов, зіграла Оборонна наукова рада Міністерства оборони США (Defense Science Board), яка була заснована у 1956 році у відповідь на рекомендації Комісії Гувера: «Помічник міністра оборони з досліджень і розробок призначить постійний комітет, підпорядкований безпосередньо йому, з видатних фундаментальних і прикладних учених. Цей комітет періодично обговорюватиме потреби та можливості, які відкривають нові наукові знання для радикально нових систем зброї» [3].

В 2004 році Оборонна наукова рада Міноборони США представила «Заключний звіт Оперативної групи Оборонної наукової ради зі стратегічних комунікацій», де вже чітко артикулюється цей термін як «багатоманіття інструментів, що використовуються державою для генерування розуміння глобальних відносин та культур, залучення в діалог ідей між людьми та інституціями, консультування осіб, які приймають рішення, дипломатів та військових лідерів щодо того, які наслідки для суспільної думки матимуть політичні рішення та впливу на відношення та поведінку за допомогою комунікативних стратегій». Наголошено на тому, що «стратегічні комунікації є життєво важливими для національної безпеки США та її зовнішньої політики» [4].

Але одним з основних, чи навіть офіційних визначень «стратегічних комунікацій» в США є внесене до словника «United States Government Glossary of Interagency and Associated Terms» у 2017 році. Зокрема, військові та дипломати США вважають, що «стратегічні комунікації» — це «сфокусовані зусилля Уряду США, спрямовані на розуміння та залучення ключових аудиторій до створення, зміцнення або збереження сприятливих

умов для просування інтересів, політики та цілей уряду держави шляхом використання скоординованих програм, планів, тем, повідомлень та продуктів, синхронізовані з діями всіх інструментів національної могутності» [5].

До того ж документ «Strategic Communication Roadmap» додатково перераховує основні спроможності для військових, які дозволяють досягти цілей стратегічних комунікацій. Серед них: зв'язки з громадськістю (Public Affairs), інформаційні операції (Information Operations), оборонна підтримка публічної дипломатії (Defense Support to Public Diplomacy), військова дипломатія (Military Diplomacy), поширення і використання візуальної інформації з району кризи (Visual Information). Водночас американські експерти попереджують, що інформаційні заходи не мають підміняти собою іншу необхідну роботу в районі кризової ситуації та наводять таке красномовне співвідношення — успішні стратегічні комунікації засновані на 80% реальних дій і лише на 20% слів.

Завдяки американським військовим відбулося також уточнення термінології у сфері стратегічних комунікацій. Так, для роботи в контексті збройних протистоянь введені в обіг та активно використовуються такі терміни: «інформаційний простір» (Information Environment), «командирська комунікаційна синхронізація» (Commander's Communication Synchronization), «військові комунікаційні спроможності та дії» (Military Communication Capabilities and Activities), «інформаційні спроможності» (Information-related capabilities) [6].

Повертаючись до комунікативної політики Північноатлантичного альянсу, варто звернути увагу на роботу Центру передового досвіду в галузі стратегічних комунікацій НАТО (NATO StratCom Centre of Excellence), який розпочав свою діяльність у 2014 році у місті Рига (Латвія). На співробітників цієї організації покладено завдання моніторингу та верифікації контенту, який може завдавати шкоди національним інтересам країн-членів Альянсу [7].

В НАТО чітко усвідомлюють, що сучасне інформаційне середовище, яке характеризується цілодобовим циклом випуску новин, бурхливим розвитком соціальних мереж і взаємозв'язком аудиторій на території країн НАТО та за її межами, безпосередньо впливає на те, як ключові аудиторії сприймають дії НАТО. В NATO StratCom Centre of Excellence констатують, що соцмережі та й увесь так званий діджитальний простір створює широкі можливості для маніпуляцій, пропаганди та здійснення деструктивного впливу на інформаційний простір Альянсу. Протистояння такому впливу з боку системи стратегічних комунікацій НАТО є запорукою успіху будь-якої діяльності, операцій та, власне, комунікативної політики НАТО. Для підвищення обізнаності, розуміння та підтримки своїх рішень і операцій відповідні підрозділи Альянсу використовують різні канали комунікацій:

традиційні засоби масової інформації (ЗМІ), електронні ЗМІ, які діють в мережі Інтернет, соцмережі, зв'язки з громадськістю тощо. Це вимагає узгодженого інституційного підходу, координації зусиль з країнами НАТО та між усіма відповідними учасниками, а також узгодженості з політикою, процедурами та принципами НАТО.

Отже, NATO StratCom Centre of Excellence визначає стратегічні комунікації як «скоординоване та належне використання комунікаційних заходів і можливостей Півічноатлантичного альянсу для підтримки політики, операцій і діяльності організації, а також для досягнення цілей НАТО».

Такими видами діяльності та можливостями, або ж інструментами, є:

1) Публічна дипломатія — заходи з комунікації та інформаційно-роз'яснювальної роботи серед цивільного населення, які покликані підвищити його обізнаність, та сформувані розуміння та підтримку політики, операцій і діяльності НАТО. Альянс був першою великою міжнародною організацією, яка створила окрему установу з публічної дипломатії, що сприяє міжнародним дебатам щодо безпеки та ролі НАТО в цьому процесі. Альянс в межах формату публічної дипломатії співпрацює з аналітичними центрами, освітніми закладами, осередками, що працюють з молоддю. Мета таких активностей — переконатися, що роль і цілі НАТО добре зрозумілі для населення країн-членів блоку та країн-партнерів, зокрема і України. Реалізацією такого напрямку стратегічних комунікацій опікується помічник генерального секретаря НАТО з публічної дипломатії. У 1997 році було підписано «Хартію про стратегічне партнерство Україна-НАТО», та відкрито Офіс інформації та документації НАТО в Україні [8];

2) Зв'язки з громадськістю — залучення цивільних осіб через засоби масової інформації для своєчасного, точного, оперативного та проактивного інформування громадськості про політику, операції та діяльність НАТО;

3) Військові зв'язки з громадськістю — популяризація військових цілей і завдань НАТО серед аудиторії з метою підвищення обізнаності та розуміння військових аспектів Альянсу;

4) Інформаційні операції — військові консультації НАТО та координація військової інформаційної діяльності з метою створення бажаного впливу на волю, розуміння та можливості супротивників та інших сторін для підтримки операцій, місій і цілей Альянсу;

5) Психологічні операції — психологічна діяльність з використанням методів комунікації та інших засобів, спрямована на визначену аудиторію з метою необхідного впливу на сприйняття, ставлення та поведінку цільової аудиторії, та досягнення політичних і військових цілей Альянсу.

Стратегічні комунікації НАТО ставлять собі за мету:

- здійснювати позитивний і безпосередній внесок у досягнення успішного виконання операцій, місій і заходів НАТО шляхом включення

стратегічного комунікаційного планування в усе оперативне та політичне планування;

- розвивати, утісній і тривалій координації з країнами НАТО, громадську обізнаність, розуміння та підтримку конкретної політики Альянсу, операцій та інших заходів серед усіх відповідних аудиторій;

- сприяти загальній обізнаності та розумінню політики НАТО серед країн-членів оборонного блоку в межах ширших і постійних зусиль публічної дипломатії.

За визначенням NATO StratCom Centre, стратегічні комунікації охоплюють численні елементи публічної дипломатії, політичного маркетингу, переконання, міжнародних відносин, військової стратегії та багатьох інших. «Ми розуміємо стратегічні комунікації як цілісний підхід до комунікації, заснований на цінностях та інтересах, який охоплює все, що учасник робить для досягнення цілей у конкурентному середовищі. Стратегічні комунікації — це цілісне мислення у проектуванні своєї політики. Ми не можемо зосереджуватися на короткострокових, одновимірних, локальних питаннях. Ми маємо думати про довгострокові, комплексні рішення та ефективні способи впливу на великі, важливі дискурси в дуже конкурентному середовищі», — наголошується на сайті Центру стратегічних комунікацій НАТО у Ризі [9].

Принагідно зауважимо, що у важливому для України Комюніке Вільнюського саміту НАТО (11 липня 2023 року), крім іншого, було заявлено про плани вдосконалення стратегічних комунікацій Альянсу на тлі зростаючих ядерних загроз з боку Російської Федерації — країни-агресора, яка за новою стратегічною концепцією НАТО визначена як головна загроза для Альянсу. На тлі ядерного шантажу РФ — чи не найбільшої проблеми для НАТО з часів холодної війни, військово-політичний союз декларує наміри «вжити усіх необхідних заходів для забезпечення надійності, ефективності, безпеки і захищеності місії ядерного стримування Альянсу» та «прагне забезпечити кращі інтеграцію і злагодженість спроможностей і заходів в усіх галузях операцій і з усього спектра конфліктів, водночас підтверджуючи унікальну й відокремлену роль ядерного стримування. НАТО і надалі забезпечуватиме надійне стримування, вдосконалюватиме стратегічні комунікації, підвищуватиме ефективність навчань і мінімізуватиме стратегічні ризики. Альянс готовий і здатний стримувати агресію і управляти ризиками ескалації у разі кризи, що має ядерний вимір» [10; 11].

Однак, незважаючи на впевнену риторику учасників організації Вашингтонського договору щодо спроможності Альянсу відповісти на будь-яку конвенційну та ядерну загрозу, за оцінкою українського Інституту зовнішньополітичних досліджень, «НАТО демонструє безпорадність у питанні відновлення безпекового порядку в Європі». В

контексті російсько-української війни, найбільшого збройного конфлікту після завершення Другої світової війни, безпекові умови на континенті змінилися кардинально. На саміті НАТО у Вільнюсі офіційний Київ очікував на запрошення приєднатися до Альянсу та отримати конкретні гарантії безпеки для України на шляху до вступу. Втім, по суті, НАТО повторило свою обіцянку Бухарестського саміту 2008 року, коли Україна та Грузія фактично відмовили у вступі до Альянсу, але запевнили, що колись, в майбутньому, країни потраплять під безпекову парасольку НАТО. В Інституті зовнішньополітичних досліджень запрошення України до членства у Альянсі чи, скоріше, його відсутність називають рішенням суто політичним, адже Туреччина, Іспанія та Португалія у минулому, а тепер і Фінляндія [12], не відповідали критеріям Альянсу, але це не завадило блоку розширитися.

В Інституті також вважають, що НАТО, ставлячи перед Києвом щоразу нові й нові нечіткі умови вступу, «може тримати Україну поза Альянсом роками, що свідчить про спроби уникнути виконання оборонних завдань, заради яких блок і створювався». Навіть у публічній площині НАТО усіяло намагається уникнути будь-якого зіткнення з РФ, залишаючи населення країн-учасниць договору у відносній безпеці, та «продовжує підтримувати Україну на такому рівні, щоб вона не програла війну з РФ». В результаті Україна і надалі залишається поза межами зони євроатлантичної відповідальності НАТО, отримавши роль «буфера», чи «форпосту», який має стримувати російську загрозу. Це своєю чергою пролонгує в часі перебіг російсько-української війни та підвищує ризики розвитку гібридної агресії РФ проти Європейського Союзу через територію Білорусії та різного роду деструктивні дії проти Молдови.

Підводячи підсумки Саміту НАТО у Вільнюсі, експерти Інституту зовнішньополітичних досліджень констатують, що наразі союзники пропонують Україні окрему модель співіснування, яка не передбачає так званих «гарантій безпеки», на які може розраховувати учасник блоку. А саме: партнери беруть на себе юридичні двосторонні зобов'язання надавати Україні військово-технічну та фінансову допомогу, тим самим послаблюючи агресора і роблячи з України форпост на Сході Європи. Це дасть можливість Києву в короткостроковій перспективі продовжувати чинити супротив РФ, але в довгостроковому вимірі виснажить Україну економічно. Але найбільша загроза такої моделі криється у різкому зниженні демографічного потенціалу держави. Тому в Інституті наголошують, що «поки Північноатлантичний альянс на чолі зі США не готовий надати Україні чітких безпекових гарантій, оптимальною стратегією була б розбудова регіонального безпекового поясу з державами Центрально-Східної Європи та іншими країнами, чие сприйняття загроз максимально наближене до України. У першу чергу це стосується поглиблення

оборонної взаємодії з Польщею та Великою Британією, а також іншими зацікавленими країнами».

Водночас російська пропаганда задоволено відзначила, що результатом саміту у Вільнюсі, на якому Україну не запросили в НАТО, «є збереження права вето РФ у відносинах між Україною та НАТО... Тон російської пропаганди свідчить, що рішення НАТО щодо України цілком задовольнили країну-агресора. Це один з показників того, що на саміті у Литві Північноатлантичний альянс не був достатньо рішучим» [13].

Окремо варто зазначити, що саме сусіди України у Центральній-Східній Європі, члени НАТО — Польща та Литва — є першочерговими цілями у гібридній та інформаційній війнах РФ. І система стратегічних комунікацій Альянсу, і комунікативна політика НАТО мають бути готові до таких викликів та займати більш проактивну позицію. Наприклад, у ситуації з порушенням повітряного простору Польщі військовими гелікоптерами Білорусі [14], що можна трактувати як свідому спробу так званої «союзної держави» РФ та Білорусі втягнути НАТО у війну. Якщо не конвенційну, то інформаційну.

Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки оцінює таку поведінку РФ та Білорусі як намір масштабувати агресію проти України до війни проти Заходу, коли відкритій агресії передують «гібридна» стадія. «ПВК «Вагнер» на території Білорусі відведена роль «гібридних військ», за яких нібито «не несуть відповідальності» ані Лукашенко, ані Путін. Тому досвід України має навчити НАТО, що агресору слід відповідати максимально жорстко на самому початку, аби зруйнувати його сподівання на безкарність», — йдеться в заяві Центру [15].

Своєю чергою польський «Центр досліджень сучасного середовища безпеки», створений у 2021 році у Кракові, зафіксував чергові активні спроби Служби зовнішньої розвідки РФ щодо просування нарративу про «агресивну» та «зрадницьку Польщу», яка «хоче захопити Захід України». Цей нарратив покликаний знецінити імідж Польщі як надійного партнера України, піддати сумніву дії НАТО та підірвати можливість інтеграції України до Альянсу. М. Марек вказує на те, що «Польща, як і раніше, знаходиться в центрі уваги російського дезінформаційного апарату. Руйнування іміджу нашої країни служить у т.ч. відбіленню іміджу політики Кремля та розпалюванню неприязні до Польщі серед громадян інших країн (російськомовні матеріали стають взірцем для публікацій та постів, що любіються російськими та проросійськими центрами дезінформації, що діють у т.ч. на Заході та на пострадянському просторі)» [16].

Термін «гібридна війна» з'явився у 2005 році і став застосовуватися для опису стратегії «Хезболли» в Ліванській війні 2006 року. Наразі термін «гібридна війна» активно використовується вищим військовим та політичним керівництвом країн-членів НАТО та України під час

обговорення сучасних і майбутніх воєнних дій та стратегій. Водночас частина дослідників вважають, що нічого нового та «гібридного» у російсько-українській війні немає, адже «більшість, якщо не всі, конфліктів в історії людства визначалися застосуванням асиметрії, спрямованої на використання слабких сторін опонента, в результаті чого виникали комплексні ситуації із застосуванням стандартної/нестандартної і звичайної/незвичайної тактики. Так само розвиток кібервійни не змінив фундаментально характер війни, а просто розширив її на новий вимір». Більш того, на початок агресії РФ проти України у 2015 році НАТО не мало узгодженого визначення термінів, які б стосувалися гібридної війни. «На практиці будь-яка загроза може бути гібридною, якщо вона не обмежується однією формою і виміром ведення бойових дій. Коли будь-яка загроза або застосування сили визначається як гібридна, цей термін втрачає своє значення і створює плутанину замість прояснення «реалій» сучасної війни», — вважає Д. ван Пуйвелде [17].

Однак поняття «гібридна війна» якнайкраще характеризує перебіг саме російсько-українського протистояння. Г. Яворська пропонує розглядати гібридну війну «як воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей» [18].

Є. Магда називає гібридною війною «прагнення однієї держави нав'язати іншій (іншим) свою політичну волю шляхом комплексу заходів політичного, економічного, інформаційного характеру і без оголошення війни відповідно до міжнародного права». Він зауважує, що гібридна війна не ставить за основну ціль захопити території, а скоріше прагне підірвати структуру управління держави зсередини, зруйнувати інфраструктуру, придушити волю до опору [19].

Своєю чергою колишній голова Військового комітету НАТО П. Павел підкреслює, що окупація та анексія РФ українського Криму та підтримка Москвою військових дій на Донбасі у 2014 році є «найяскравішим та найтипівішим прикладом гібридної війни 21-го століття», під час якої відбулася інтеграція всіх інструментів такої війни: довгострокової підготовки в кіберпросторі, скоординованої інформаційної кампанії та дій, які націлені на місцеві групи населення, зокрема, етнічних росіян [20].

За Г. Почепцовим сьогодні гібридна війна розгорнута на усіх можливих напрямках. Вона не обмежується лише інформаційною війною, а включає в себе одночасно і економічну, і репутаційну, і когнітивну, і людську. Учасниками гібридної війни можуть бути усі, хто має вплив на населення, особливо в контексті соціальних мереж: актори, співаки, письменники, режисери, блогери (військові блогери), спортсмени, волонтери, історики. Водночас, на думку Почепцова, «військові дії задають лише фон для більш масштабної війни в людському розумі. Це скоріше гуманітарна війна, в якій

військові дії є другорядними. Коли ми в першу чергу звертаємо увагу на них, ми робимо помилку». Український дослідник наголошує, що гібридна війна надає перевагу тому, хто вміє працювати з масовою свідомістю. Російська пропагандистська машина успішно доводить своєму населенню справедливість власних дій на тимчасово окупованих територіях України. Водночас, під вплив потрапляють громадяни України, на яких теж націлена така атака. Для Києва досить важко давати відповідь такій неоголошеній війні. Успішність сучасної гібридної війни криється у тому, що багато потрібних для неї завдань можна виконати за рахунок інформаційної компонент, сильніший розвиток якої гарантує легке виконання цих завдань [21].

В. Горбулін визначає гібридну війну як «новітню форму глобального протистояння у сучасному безпековому довіклі», яка має такі характеристики:

- відсутність чітко визначених часових горизонтів, тобто її неможливо зафіксувати у часі, як і визначити кінцевий термін завершення;
- ситуація, коли справжні цілі гібридної війни є нечіткими і не до кінця зрозумілими;
- проблема великої кількості просторів, на яких йде протистояння;
- спричиняє масштабні конфлікти, які мають транснаціональний характер і важко піддаються локалізації [22].

С. Даниленко своєю чергою зауважує, що російсько-українська війна в її гібридному вимірі виявила гострі проблеми не тільки в матеріально-технічному забезпеченні Збройних Сил України (ЗСУ), а й у наявності кваліфікованих кадрових ресурсів, які б фахово формували та реалізовували завдання державної інформаційної політики, передусім у напрямі впровадження стратегічних комунікацій. Підготовка спеціалістів відповідного профілю проводиться у вищих навчальних закладах України, де завдяки компонуванню навчальних дисциплін готують якісних фахівців для ключових сфер застосування страткомів: державний, корпоративний та медіасектор. Серед таких ВНЗ Інститут міжнародних відносин (ІМВ) КНУ імені Тараса Шевченка, де «в середині 90-х років фундатор вітчизняної школи комунікативістики професор Георгій Почепцов з колегами започаткував спеціалізацію «Зв'язки з громадськістю». З 2012 року у виші діє кафедра «Міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій», а навчальна дисципліна «Стратегічні комунікації» викладається на магістерській програмі «Міжнародні комунікації». В Інституті журналістики КНУ імені Тараса Шевченка діє кафедра «Реклами та зв'язків з громадськістю». Загалом, КНУ імені Тараса Шевченка виявляє стабільний інтерес до підготовки фахівців зі стратегічних комунікацій й опановує відповідний досвід НАТО. Наприклад, шляхом проведення у 2016 році, за сприяння Центру інформації та документації НАТО в Україні,

Весняної Академії НАТО «Стратегічні комунікації в умовах гібидної війни». Крім того, підготовка спеціалістів в сфері страткому відбувається на базі кафедр «Міжнародна інформація» університетів у Львові, Одесі, Луцьку, Чернівцях, Харкові тощо.

Для українських освітян, переконаний С. Даниленко, все ж важливий досвід американських університетів. Показовим прикладом є освітня магістерська програма «Стратегічні комунікації» Колумбійського університету, «розроблена як для досвідчених фахівців у сфері комунікацій, так і для тих, хто обіймає керівні посади в інших сферах, де кваліфікація у сфері комунікації є необхідною для ефективної реалізації завдань державного управління».

Для ведення освітньої діяльності в Україні щодо формування ефективної системи підготовки кадрів для вирішення завдань зі стратегічних комунікацій, С. Даниленко закликає спрямувати зусилля професійних товариств, які об'єднують фахівців у сфері комунікацій, а також представників ВНЗ та державних інституцій на «перегляд нормативних актів, що регулюють освітній процес у вищій школі, з метою належного представлення серед переліку галузей знань та спеціальностей тих, що забезпечують розвиток сфери комунікацій».

Це, на думку С. Даниленка, дасть можливість:

- оновити та актуалізувати систему підготовки у вищій школі фахівців з питань комунікацій відповідно до запитів ринку та державного управління;
- налагодити тісний зв'язок між роботодавцем та університетами;
- підняти престиж професій у сфері комунікацій та надати їм належного суспільного визнання й фінансування;
- зміцнити репутацію комунікації як процесу, що формує державу і націю;
- посилити на державному рівні роль фахівців у сфері комунікацій [23].

Зазначимо, що поштовхом для розвитку системи стратегічних комунікацій Північноатлантичного альянсу, за даними НІСД, стали помилки та невдачі місії НАТО в Афганістані. Наприклад, відсутність всеохоплюючої комунікативної стратегії щодо координування різних видів діяльності та формування меседжів. У ході реалізації інформаційно-комунікативної діяльності не приділялося достатньої уваги світовій громадській думці, яка довгий час не розуміла, що саме сталося в Афганістані та чи досягла місія успіху.

З серпня 2003 р. НАТО перебрало на себе командування Міжнародними силами сприяння безпеці (International Security Assistance Force, ISAF) і стало відповідальним за всі операції в Афганістані [24]. Однак, місія не мала очевидної суспільної підтримки у багатьох європейських країнах через те, що сили талібів збільшилися, а війська Альянсу були регулярно залучені до бойових дій. Це викликало критичні заяви європейської громадськості.

У відповідь діяльність у сфері стратегічних комунікацій була включена до переліку завдань Штабу Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі, вищого військового органу Північноатлантичного союзу. Основний висновок з ситуації — НАТО має розробити єдиний (consistent) наратив, і усі операції та дії мають відповідати цьому наративу. У результаті Альянс активізувався у Twitter, Facebook, Flickr та YouTube, має свій власний веб-сайт та телеканал.

У 2007 р. з'явилася директива «Вдосконалення стратегічних комунікацій НАТО» (Enhancing NATO's Strategic Communications), а за нею — директива щодо стратегічних комунікацій від Штабу Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі. У 2008 р. питання розвитку можливостей стратегічних комунікацій внесено до Декларації саміту НАТО та набуло постійності. У сфері нормативно-правовій діяльності — створення системи взаємопов'язаних документів, що регулюють сферу стратегічних комунікацій, — концепції, доктрини, політики, директиви тощо. У сфері структурно-організаційної діяльності — ухвалення рішення у 2014 р. про створення в Латвії Центру передового досвіду з питань стратегічних комунікацій (The NATO Strategic Communications Centre of Excellence, або NATO StratCom COE), про який ми вже згадували вище.

Таким чином, саме російсько-український конфлікт остаточно підштовхнув НАТО до усвідомлення необхідності боротьби з проявами «гібридної війни» РФ, яку вона застосовує в Україні, Молдові, Грузії, а також у Центрально-Східній Європі. Альянс офіційно визнав, що ефективна система стратегічних комунікацій відіграє головну роль у протидії російській пропаганді. Наразі діяльність НАТО зі стратегічних комунікацій є усталеною практикою [25].

Висновки

Комунікативна політика НАТО та його стратегічні комунікації як інструмент ефективності функціонування оборонного блоку відіграють важливу роль у проведенні успішних операцій та заходів Альянсу, та охоплюють численні елементи публічної дипломатії, політичного маркетингу, переконання, міжнародних відносин, військової стратегії та багатьох інших. На тлі збройної російської агресії проти України, геноциду українського народу та фактичної руйнації архітектури безпеки в Європі та світі, комунікативна політика Північноатлантичного альянсу в частині ефективного функціонування системи стратегічних комунікацій увійшла в адаптивний період розвитку.

Гібридна та інформаційна війна Російської Федерації проти «колективного Заходу», її психологічні спецоперації, кібератаки, пропаганда, маніпуляції та деструктивні дії в Україні, в країнах Європейського Союзу та США змушують Альянс переглянути та посилити свою діяльність в сфері

інформаційного протистояння російському впливу. В короткостроковій перспективі НАТО зіштовхнеться з новими гібридними викликами з боку Російської Федерації та її союзника — Білорусі. Зокрема, РФ посилить інформаційний та гібридний тиск на країни Центрально-Східної Європи, першою чергою на Польщу та Литву — найближчих партнерів України. Для цього можуть використовуватися різноманітні інструменти впливу: штучне створення міграційної кризи на білорусько-польському кордоні зразка осені 2021 року, ядерний шантаж, провокації на кордонах з ЄС та у повітряному просторі країн-членів НАТО.

Недостатньо рішуча реакція системи стратегічних комунікацій НАТО на такі подразники буде розглядатися Російською Федерацією як провокування до ескалації.

Список посилань:

1. Про Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 348/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348/2021#Text> (дата звернення: 30.07.2023).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 30.07.2023).
3. The Defense Science Board. *DSB Home*. URL: <https://dsb.cto.mil/history.htm> (date of access: 30.07.2023).
4. Dubov, D.V. (2016). Strategic communications: problems of conceptualization and practical realization. Strategic priorities. Series: *Politics*. №4. P. 9-23
5. United States Government Glossary of Interagency and Associated Terms. Washington DC, July 2017. P. 884. URL: <https://irp.fas.org/doddir/dod/usg-glossary.pdf> (date of access: 30.07.2023).
6. Попова Т. Стратегічні комунікації у США: 80% реальних дій і лише 20% слів. *detector.media*. URL: <https://detector.media/infospace/article/130925/2017-10-13-strategichni-komunikatsii-u-ssha-80-realnykh-diy-i-lyshe-20-sliv/> (дата звернення: 30.07.2023).
7. Пеетер Талі, заступник директора NATO StratCom COE: «Класична журналістика тоне, як снігова баба у березні». *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2819096-peeter-tali-zastupnik-direktora-nato-stratcom-coe.html> (дата звернення: 31.07.2023).
8. Байба Браже: як працює публічна дипломатія НАТО. *АрміяInform* — Інформаційне агентство *АрміяInform*. URL: <https://armyinform>.

- com.ua/2022/10/16/bajba-brazhe-yak-praczuuye-publichna-dyplomatiya-nato/ (дата звернення: 02.08.2023).
9. StratCom | NATO Strategic Communications Centre of Excellence Riga, Latvia. About Strategic Communications. *stratcomcoe.org*. URL: https://stratcomcoe.org/about_us/about-strategic-communications/1 (date of access: 31.07.2023).
 10. Комюніке Вільнюського саміту. <https://www.nato.int/>. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 02.08.2023).
 11. De Dreuzy P., Gilli A. Russia's nuclear blackmail in Ukraine. *NATO REVIEW*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2022/11/29/yadernij-shantayo-ros-v-ukran/index.html> (дата звернення: 02.08.2023).
 12. Фінляндія офіційно стала членом НАТО. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3691469-finlandia-oficijno-stalaclenom-nato.html> (дата звернення: 02.08.2023).
 13. НАТО демонструє безпорадність у питанні відновлення безпекового порядку в Європі. *International Weekly, Foreign policy, international relations and security analysis*. 2023. №11. С. 3–5. URL: <https://www.fpri.kiev.ua/archives/INTERNATIONAL%20WEEKLY%20N%11%2001.07.2023%20-%2015.07.2023.pdf> (дата звернення: 02.08.2023).
 14. У НАТО вперше прокоментували порушення кордону Польщі білоруськими гелікоптерами. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/2/7166878/> (дата звернення: 03.08.2023).
 15. Центр стратегічних комунікацій: «Порушення білоруськими гелікоптерами повітряного простору Польщі — свідомо спроба втягнути НАТО у війну». *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/StratcomCentreUA/posts/611494597801192> (дата звернення: 03.08.2023).
 16. «Польская империя» — предатель и агрессор. Текущий российский дезинформационный посыл о Польше — CBWSB. *CBWSB*. URL: https://infowarfare.pl/2023/08/02/polskaya-imperija-rossija-propaganda/?fbclid=IwARochxk_aFzkaoc4Zzm8Na4-ObHJNfc8kz61qb26q5hQxJWtUkfGA8YppOM (дата звернення: 03.08.2023).
 17. Ван Пуйвелде Д. Гібридна війна — чи вона взагалі існує?. *NATO REVIEW*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2015/05/07/gbridna-vjna-chi-vona-vzagal-snu/index.html> (дата звернення: 03.08.2023).
 18. Яворська Г.М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41). С. 41. URL: <https://>

- niss-priority.com/index.php/journal/article/view/115 (дата звернення: 03.08.2023).
19. Магда Є. Гібридна війна. Вжити і перемогти : дослідження. Харків: Віват, 2015. 302 с.
 20. Трутненко І., Стеценко С. «Найяскравішим прикладом гібридної війни 21-го століття є війна в Україні» — чеський генерал. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29656992.html> (дата звернення: 03.08.2023).
 21. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. *ms.detector.media*. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/14501/2015-10-25-gibrydna-viyna-informatsiyna-skladova/> (дата звернення: 07.08.2023).
 22. Презентація колективної монографії «Світова гібридна війна: український фронт». *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/prezentaciya-kolektivnoi-monografii-svitova-gibridna-viyna-ukrainskiy-front> (дата звернення: 07.08.2023).
 23. Даниленко С. І. Перспективи розвитку освітньої складової підготовки фахівців у сфері стратегічних комунікацій. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41). НІСД. С. 80–87.
 24. ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm?selectedLocale=en (date of access: 07.08.2023).
 25. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: Аналіт. доп. Київ: НІСД, 2016. 109 с. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/375693/mod_resource/content/1/inform_vukluku.pdf (дата звернення: 07.08.2023).

References:

1. On the Communication Strategy on the Euro-Atlantic Integration of Ukraine for the period until 2025: Decree of the President of Ukraine dated August 11, 2021. № 348/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348/2021#Text> [in Ukrainian].
2. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated October 15, 2021 «On Information Security Strategy»: Decree of the President of Ukraine dated December 28, 2021, № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> [in Ukrainian].
3. The Defense Science Board. *DSB Home*. URL: <https://dsb.cto.mil/history.htm>
4. Dubov, D.V. (2016). Strategic communications: problems of conceptualization and practical realization. Strategic priorities. Series: Politics, №4, 9-23

5. United States Government Glossary of Interagency and Associated Terms. Washington DC, July 2017, p. 884. URL: <https://irp.fas.org/doddir/dod/usg-glossary.pdf>
6. Popova T. (2017). Strategic communications in the USA: 80% of real actions and only 20% of words. *Detector. media*. URL: <https://detector.media/infospace/article/130925/2017-10-13-strategichnikomunikatsii-u-ssha-80-realnykh-diy-i-lyshe-20-sliv/> [in Ukrainian].
7. Peeter Tali, Deputy Director of NATO StratCom COE: «Classic journalism is melting like a snow woman in March.» *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2819096-peeter-tali-zastupnik-direktora-nato-stratcom-coe.html>
8. Baiba Braje (2022): how NATO public diplomacy works. *ArmiyaInform* — *ArmiyaInform information agency*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/16/bajba-brazhe-yak-praczyuye-publichna-dyplomatiya-nato/>
9. StratCom | NATO Strategic Communications Centre of Excellence Riga, Latvia. About Strategic Communications. *stratcomcoe.org*. URL: https://stratcomcoe.org/about_us/about-strategic-communications/1
10. Communiqué of the Vilnius Summit. <https://www.nato.int/>. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm?selectedLocale=uk
11. De Dreuzy P., Gilli A. Russia's nuclear blackmail in Ukraine. *NATO REVIEW*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2022/11/29/yadernij-shantayo-ros-v-ukran/index.html>
12. Finland officially became a member of NATO. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3691469-finlandia-oficijno-stalaclenom-nato.html> [in Ukrainian].
13. NATO demonstrates helplessness in the matter of restoring security order in Europe. (2023). *International Weekly, Foreign policy, international relations and security analysis* №116 3—5. URL: <https://www.fpri.kiev.ua/archives/INTERNATIONAL%20WEEKLY%20N%11%2001.07.2023%20—%2015.07.2023.pdf>
14. For the first time, NATO commented on the violation of the border of Poland by Belarusian helicopters. *European truth*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/2/7166878/>
15. Strategic Communications Center: «Violation of Polish airspace by Belarusian helicopters is a deliberate attempt to drag NATO into war». *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/StratcomCentreUA/posts/611494597801192> [in Ukrainian].
16. “Polish Empire” — traitor and aggressor. Current Russian disinformation message about Poland — CBWSB. *CBWSB*. URL: <https://infowarfare.pl/2023/08/02/>

- polskaya-imperija-rossija-propaganda/?fbclid=IwARochxk_aFzkaoc4Zzm8Na4-ObHJNfc8kz61qb26q5hQxJWtUkfGA8Y ppOM
17. Van Puyvelde D. (2015). Hybrid war — why did it start? *NATO REVIEW*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2015/05/07/gbridna-vjna-chi-vona-vzagal-snu/index.html>
 18. Yavorska, H.M. (2016). Hybrid war as a discursive construct. *Strategic priorities*, № 4 (41), p. 41. URL: <https://niss-priority.com/index.php/journal/article/view/115> [in Ukrainian].
 19. Magda, E. (2015). Hybrid war. Survive and win: research. Kharkiv: Vivat, 302 p. [in Ukrainian].
 20. Trutnenko, I., Stetsenko S. «The war in Ukraine is the most striking example of a hybrid war of the 21st century» — Czech general. Radio Svoboda. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29656992.html> [in Ukrainian].
 21. Pocheptsov, G. (2015). Hybrid war: informational component. *ms.detector.media*. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/14501/2015-10-25-gibrydna-viyna-informatsiyna-skladova/>
 22. Presentation of the collective monograph «World Hybrid War: Ukrainian Front». *National Institute of Strategic Studies*. URL: <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/prezentaciya-kolektivnoi-monografii-svitova-gibrydna-viyna-ukrainskiy-front> [in Ukrainian].
 23. Danylenko, S.I. (2016). Prospects for the development of the educational component of training specialists in the field of strategic communications. *Strategic priorities*, Kyiv : NISD, No. 4 (41), 80-87. [in Ukrainian].
 24. ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm?selectedLocale=en
 25. Information challenges of hybrid warfare: content, channels, countermeasures: *Analytical reports*. Kyiv: NISD, 2016. 109 p. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/375693/mod_resource/content/1/inform_vukluku.pdf [in Ukrainian].

Zahar Bratyna

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0005-8341-3963>

e-mail: bratyna_zahar_polit2023@ukr.net

NATO COMMUNICATION POLICY: BASIC THEORETICAL AND PRACTICAL PRINCIPLES

Abstract

The article examines the communication policy of the Northern Alliance (NATO), the conditions of its formation, the stages of its formation, and the key principles of NATO's strategic communications system, which is an integral and important component of the internal and external political activities of the defense bloc. The main definitions of the term strategic communications and their components, the concept of hybrid war, etc. are given. It was found that the lack of a comprehensive communication strategy for the coordination of various activities and the formation of messages and narratives during the NATO mission in Afghanistan pushed the Alliance to develop a strategic communication system. Currently, the Alliance is making efforts to comprehensively develop the Organization's communication policy, increase the level of awareness of the population of NATO member countries regarding the bloc's values, goals, operations and actions. The article substantiates the influence of the Russian-Ukrainian conflict on NATO's awareness of the need to fight the manifestations of the hybrid war of the Russian Federation, which it is waging in Ukraine, Moldova, Georgia, as well as in Central and Eastern Europe. The Alliance recognizes that an effective strategic communications system is extremely important in countering Russian propaganda.

Keywords: strategic communications, NATO communication policy, Ukraine, narrative, Russian-Ukrainian war, Russian propaganda.

Стаття надійшла до редакції 03.10.23

© Братина З. О., 2023